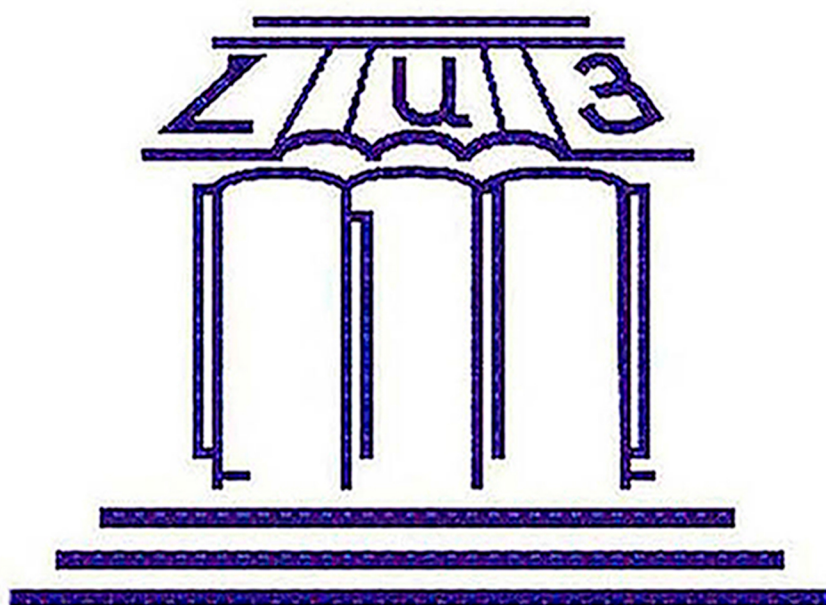




Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3739

281.6

2-52

u. p.

Զ Ե Կ Ո Ւ Ց Ո Ւ Մ Ն

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայոց եկեղեցին իր պատմական կեանքի ընթացքում բարեփոխուել է հայ կեանքի զարգացման համընթաց, ինչպէս վկայում են ազգային-եկեղեցական ժողովների կանոնները: Այս երևոյթը նրա կենսունակութեան նշանակն է և կենդանութեան ապացոյցը: Հայ եկեղեցու բարենորոգութեան խնդրով նորագոյն ժամանակներում առաւելապէս զբաղուել է Հայ մամուլը, որ սակայն սխտեմի վերածած ամբողջական գործ չի տուել, այլ շօշափել է մասնական երևոյթներ, պահանջելով ժամանակակից կեանքի համապատասխան ձեւակերպում տալ նոցա: Վերջերս՝ 1917 թուից սկսած՝ այդ հարցով յատկապէս զբաղուեցաւ Ս. Էջմիածինը, երբ Ռուսական Փետրուարեան առաջին յեղափոխութիւնը տապալեց Յարական ուէժիմը, եւ ազատութիւն խոստացաւ կեանքի բոլոր ասպարէզներին: Եկեղեցին հնարաւորութիւն ստացաւ իր բարենորոգութեան խնդիրները աւելի լայն չափով լուծելու փորձեր անել, և հէնց այդ թուին էլ Ամենայն Հայոց Հայրապետը՝ Էջմիածնի միաբանութեան խնդրանք՝ հրաւիրեց Էջմիածնում Ռուսահայ հոգեւորականութեան համագումար՝ յատկապէս զբաղուելու եկեղեցական բարենորոգութեան խնդիրներով, որի աշխատանքը նիւթ պիտի ծառայէր Ազգային-եկեղեցական ժողովին, որի մօտագայ գումարումը անհրաժեշտութիւն էր համարուում ինչպէս Էջմիածնի նոյնպէս նաեւ հայ եկեղեցական համայնքների կողմից:

Յիշեալ ժողովը գումարուեցաւ մասնակցութեամբ 67 հոգեւորականների և տեւեց 11 օր, եւ ուր՝ Հայոց եկեղեցու բարենորոգութեան վերաբերեալ բազմաթիւ խնդիրներ քննուեցան եւ ամբողջ աշխատանքը ներկայացուեցաւ Վեհափառ Հայրապետի տնօրէնութեան:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը տեսնելով որ Ազգային-եկեղեցական ժողովի գումարումը կարող է շատ ուշանալ, անհրաժեշտ համարեց մի քանի կարեւոր խնդիրների մասին պաշտօնապէս իմանալ Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Կաթողիկոսի, Երուսաղէմի և Կոստանդնուպոլսի Ամենապատիւ Պատրիարքների և Կ. Պոլսի Կեդրոնական ու Կրօնական ժողովների կարծիքները, և ապա հրատարակեց հետեւեալ Հայրապետական կանոնական կոնդակները.

Ա. — 1922 թ. Նոյեմբեր 11ին՝ Թ. 644, որով արտօնում է այրի քահանաների կրկնամուսնութիւնը:

Բ. — 1922 թ. Նոյեմբեր 11ին՝ Թ. 645, որով թոյլատրում է ազգակցական հինգերորդ և խնամեական չորրորդ աստիճանի պսակները, այլ և վերացնում է ամուսնութեան վերաբերմամբ հոգեւոր ազգակցութեան ամէն տեսակ արգելքներ:

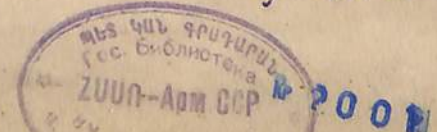
Գ. — 1923 թ. Նոյեմբեր 9ին՝ Թ. 349, որով ընդունում է նոր տոմարը և պատուիրում նորանով առաջնորդուել:

Դ. — 1923 թ. Նոյեմբեր 9ին՝ Թ. 350, որով թոյլատրում է հայ եկեղեցիներում ժամապաշտութեան ժամանակ երգեհոնի և երաժշտութեան գործածութիւնը:

Այս կարգի կոնդակներից է նաեւ 1917 թուի Ապրիլ 7ի Թ. 678ը, որով վերահաստատում է ընտրական թեմական պատգամաւորական ժողովներ ու թեմական խորհուրդներ, վերականգնում է բոլոր եկեղեցական պաշտօնեաների ժողովրդական ընտրական սկզբունքը եւ վերահաստատում կանանց սեռի ընտրական իրաւունք այր մարդկանց հաւասար:

Ազգային-եկեղեցական ժողովին է վերապահուած՝ Հայ եկեղեցում ընդունուած կարգի համաձայն Հայրապետական կանոնական կոնդակներն ընդունել, եթէ նա կամենում է եղած որոշումները Հայ եկեղեցու համար հաստատուն կանոն դարձնել: Այսպէս վարուեցաւ 447 թուին գումարուած Շահապիվանի ժողովը, որ ընդունեց Տիեզերական

4870-պ



65598-67

առաջին երեք ժողովները, որով նոցա կանոնները եւ դաւանական սահմանումները պարտադիր նշանակութիւն ստացան մեր եկեղեցու համար:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը՝ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի համագործակցութեամբ՝ կամենալով Հայ եկեղեցու բարենորոգութեան խնդիրը հիմնաւոր եւ լայն ծրագրով հանդէս բերել գումարուելիք Ազգային-եկեղեցական ժողովի առաջ, 1923 թ. Յուլիան հաստատում է «Հայոց եկեղեցու Բարենորոգութեան Կեդրոնական Յանձնաժողով», որի մշակած հարցարանը ուղարկւում է Համամիութենական սահմանների եւ գաղութային թեմերին, ժողովական կարծիքներ լսելու եւ ուսումնասիրութիւններ ստանալու նպատակով: Հարցարանի արծարծած խնդիրները խնդիրներ վկայում են, որ Կեդրոնական Յանձնաժողովը ունեցել է բարենորոգչական լայն ծրագիր. ինչպէս են. 1. Ժամագրքի կրճատումն եւ բարեփոխումն. 2. Ծիսարան-Մաշտոցի կրճատումն եւ բարեփոխումն. 3. Ճաշոցի կրճատումն եւ բարեփոխումն. 4. Տօնացոյցի կրճատումն եւ բարեփոխումն. 5. Հայոց եկեղեցու ընդհանուր սահմանադրութեան մշակումն եւ այլ հարցեր:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը, նկատի առնելով ամենուրեք հայ կեանքի, մանաւանդ եկեղեցական կեանքի ոչ նորմալ պայմանները, այլ եւ այն հանգամանքը, որ գաղութահայութիւնը մեզ է՝ որ յայտնի եւ է՝ որ անյայտ պատճառներով, փոքրամիւս պատգամաւորներով է մասնակցում այս ժողովին, նպատակայարմար չի գտնում հանդէս դալ լայն ծրագրով, այլ իր ծրագիրը սահմանափակում է կարեւորագոյն խնդիրներ միայն արծարծելով:

Եկեղեցական բարենորոգութեան լայն ծրագիրը պիտի շօշափէր քրիստոնէական կեանքի բոլոր արտայայտութիւնները. սակայն այժմ պիտի բաւականանք միայն արծարծելով՝ Ա. Ծիսական արարողական խնդիրներ եւ Բ. Ընդհանուր հարցեր, որոնք լուծման են կարօտում:

ԾԻՍԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.

Ա. — Ժամակարգութիւն. — Հայ եկեղեցու աստուածապաշտութիւնը ունի իր այլ եւ այլ արտայայտութիւնները, որոնցից մէկը եկեղեցու ժամակարգութիւնն է: Հայ եկեղեցու ժամակարգութիւնը՝ ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցու ազգեցութեան ներքոյ եւ ժամանակի ոգու եւ հայեացքների թելադրութեամբ՝ դարերի ընթացքում հետզհետէ փոփոխուել է բարդանալով եւ ստացել է այսօրուայ պատկերը: — 1. Գիշերային ժամ. 2. Առաւօտեան ժամ. 3. Արեւադալի ժամ (այժմ միայն մեծի պահոց օրերին է կատարւում). 4. Ճաշու ժամ, երեք մասի բաժանուած ժամերգութեամբ, այն է՝ երրորդ, վեցերորդ եւ իններորդ ժամերին կատարուող, որ այժմ միացած է կատարւում. 5. Երեկոյեան ժամ. 6. Խաղաղական ժամ եւ 7. Հանգստեան ժամ: Ժամանակի պահանջը ստիպել է աղօթքի պահերը սղելու եւ իննը պահը դարձել է երեք: 1. Առաւօտեան. 2. Ճաշու եւ 3. Երեկոյեան: Առաջին երեք պահերը միացել են եւ կազմել են Առաւօտեան ժամ, Ճաշու երեք ողորմեանները Ս. Պատարագի հետ՝ ձառու ժամ, եւ վերջին երեքը միանալով կազմել են Երեկոյեան ժամ:

Նկատի առնելով այս հարցի մասին Կեդրոնական Յանձնաժողովի անունով թեմերից ստացուած առաջարկները, 1917 թուի կուսակրօն եւ աշխարհիկ հոգեւորականութեան համագումարի որոշումները, այլ եւ մամուլում արծարծուած կարիքները, հետեւեալ ամփոփումը կարելի է տալ — Ընդառաջելով ներկայ կեանքի պահանջներին, փոփոխութեան ենթարկել Հայ եկեղեցու ժամակարգը, ղեկավարելով միօրինակութեան եւ առաքելական եկեղեցու պարզութեան սկզբունքներով. ըստ այսմ՝ 1. Վերացնել լուր առաքելական եկեղեցու պարզութեան սկզբունքներով. ըստ այսմ՝ 1. Վերացնել լուր օրերի ժամաստացութիւնները. ինչպէս եղել է քրիստոնէական եկեղեցու մէջ մինչեւ երրորդ դարու վերջերը: 2. Ժամաստացութիւն կատարել միայն Կիւրակէ եւ տօն օրերին: 3. Գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւն կատարել միայն Կիւրակէ եւ տօն օրերին, սակայն կրճատումներով: 4. Արեւադալի ժամերգութիւնը պահել միայն մեծի պահոց օրերին: 5. Վերացնել մեծի պահոց օրերի Ճաշու ժամը եւ պահել միայն Ս. Պատարագ օրերին: 6. Վերացնել մեծի պահոց օրերին, այն եւս՝ Պատարագին կից: 6. Ամէն Կիւրակէ եւ տօն օրերին մատուցուելիք օրերին, այն եւս՝ Պատարագին կից:

Պատարագ մատուցանել: 7. Երեկոյեան ժամերգութիւնը թողնել անփոփոխ, եւ կատարել միայն Շաբաթ եւ Կիւրակէ օրերին: Խաղաղական ժամերգութիւնը նոյնպէս պահել մեծի պահոց օրերին, բաց կրճատել: 9. Հանգստեան ժամերգութիւնը անփոփոխ պահպանել, սակայն կատարել միայն արտակարգ դէպքերում, ինչպէս այժմ սովորութիւն է: Այս հարցի արծարծումը ժողովի առաջ է դնում Ատենի Ժամագրքի վերախմբագրութեան խնդիրը: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը կը պարզէ իր տեսակէտը, ինչպէս այս նոյնպէս նաեւ պաշտամունքի միւս մասերի նկատմամբ, երբ ղեկուցման պաշտամունքի մասը ամբողջանայ. այլապէս ասած՝ իր տեսակէտը կ'արտայայտէ Ատենի Ժամագրքի, Տօնացոյցի, Ճաշոցի եւ Մաշտոցի կրճատումների եւ վերախմբագրման մասին:

Բ. — Եկեղեցական տօներ. — Հայ եկեղեցու ժամակարգութեան նման՝ Հայ եկեղեցու տօներն էլ հետզհետէ են զարգացել ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցու ազգեցութեամբ եւ հետեւողութեամբ: Տօների զարգացումը պատճառ է եղել ամենօրեայ աստուածապաշտութեան կարգի առաջ գալուն: Թէ՛ 1917 թուի հոգեւորականների համագումարը եւ Թէ՛ Կեդրոնական Յանձնաժողովի թեմերից ստացած գրութիւնները կողմնակից են տօների կրճատման, եւ առաջարկում են տօների ընտրութիւնը հետեւեալ սկզբունքներով կատարել: 1. Պահել այն Տէրութեան տօները, որոնք Փրկչի կեանքի եւ դործունէութեան շնորհած մոմենտներն են պատկերացնում: 2. Պահել այն սրբոց տօները, որոնք համաքրիստոնէական կամ Հայկական բնոյթ եւ արժէք ունին: 3. Համախմբումներ կատարել՝ մարդարէից, հայրապետաց, մարտիրոսաց եւ մի օր էլ նուիրել Ամենայն սրբոց տօներին: Այս հարցի արծարծման հետ կապուած է Տօնացոյցի վերախմբագրման խնդիրը:

Գ. — Եկեղեցական երգերգներ եւ Սրբազան Արարողութիւններ. — Կեդրոնական Յանձնաժողովի անունով թեմերից ստացուած գրութիւնները նշում են խորհուրդների արարողական մասի կրճատման անհրաժեշտութիւնը, ոմանք նաեւ կրճատուելիք հատուածները: Իսկ սրբազան արարողութիւնների նկատմամբ, որոնք բաւականաչափ հեթանոսական սովորութիւնների դրոշմ են կրում, առաջարկում է հանել Մաշտոցից: Այսպէս օրինակ 1. Կանոն գիշերային ժամու աղօթից, որ կատարի ի վերայ ծանր հիւանդաց, իրժշկութիւն ցաւոց եւ թողութիւն յանցանաց: 2. Կանոն դժուարածին յղի կնոջ: 3. Կանոն վասն այսահարաց եւ լուսնոտից: 4. Կանոն նորոգ սափրելոյ զհերս պատանւոյն: Եւ այսպէս այլ կանոններ, որոնց մեծ մասը այսօր այլեւ չի կատարւում: Այս հարցերի արծարծմամբ Մաշտոց-Ծիսարանի վերախմբագրման հարցն է դրւում սեղանի վրայ:

Դ. — Ճաշոցի կրճատման խնդիր. — Ճաշոց գիրքը պարունակում է տարուայ բոլոր տօների օրերին կարգացուելիք գրքերն ու աւետարանները. նաեւ մեծ տօների նշանակութիւնը լուսաբանող դասական հայերի թղթերն եւ աղօթքները: Ընդհանուր կարծիք է եղել եւ է այսօր՝ կրճատել չափազանց երկար ընթերցուածները, որոնք առանց այն էլ երկար ժամաստացութիւնը եւ առաւել երկարացնում են, յոգնեցնելով եւ ձանձրոյթ պատճառելով աղօթաւորներին, փոխանակ նոցա միթիարելու եւ ոգևորելու:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը ժամակարգութեան, տօների, խորհուրդների ու սրբազան արարողութիւնների եւ ընթերցուածների կրճատման հարցը, այլապէս ասած Ատենի Ժամագրքի, Տօնացոյցի, Ճաշոցի եւ Մաշտոցի վերախմբագրման հարցը՝ համարում է կարեւոր եւ հասունացած: Սակայն նկատի առնելով, որ եկեղեցու պաշտամունքը յիշատակուած բոլոր մասերով, այլ եւ այլ ժամանակների, ուրեմն եւ այլ եւ այլ աշխարհայեացքների եւ կենցաղական պայմանների ծնունդ են եւ հետզհետէ զարգացել, կարեւոր է ուսումնասիրել նոցա ծագման եւ զարգացման պատմութիւնը, որ կրճատումները հիմնաւոր լինին եւ սխալներից ազատ: Ուստի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը կ'առաջարկէր նշել այժմ կրճատման եւ վերախմբագրման հիմնական սկզբունքները եւ կը յանձնարարէր:

ձնարարէր Կեղրոնական Բարձրագոյն Հոգեւոր Իշխանութեան, որ նա մասնագէտ անձանց ձեռքով, ժողովի նշած սկզբունքները համաձայն, ուսումնասիրել տայ հարցը, ապա այդ ուսումնասիրութիւնները տպագրել տայ, որ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ պատրիարքները, թեմակալ առաջնորդները, հայ մամուլը եւ թեմական երեսփոխանական ժողովները քննարկեն, և ապա թէ գործադրութեան սանկցիա ստանայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսից Հայրապետական կոնդակով, եթէ միայն հնարաւոր չի լինի յատուկ այդ նպատակով Ազգային-Եկեղեցական ժողով գումարել:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՐՑԵՐ .

1. — Հայ հոգեւորականութեան ցենզի խնդիր. — Ներկայ հոգեւորականութիւնը միայն մի կողմէ և մի նպատակ ունի, այն է՝ հանդէս դալ իբրեւ աւետարանի քարոզիչ, դաստիարակել հայ ժողովրդին քրիստոնէական ոգով և եկեղեցու վերածնութեան ուղին հարթել: Այս նպատակին ծառայելու համար, նոր հոգեւորականութիւնը զինուած պիտի լինի նորագոյն գիտութեամբ, ունենայ փիլիսոփայական եւ քրիստոնէական լայն աշխարհայեացք: Նա հիմնականօրէն ծանօթ պիտի լինի ներկայ բնական գիտութիւններին, իմաստասիրութեան եւ սոցիալական գիտութիւններին եղբակացութիւններին, ուսումնասիրած լինի կրօններէ և ընդհանուր ազգերի պատմութիւնը, իւրացրած լինի քրիստոնէական կրօնի հիմնական սկզբունքները եւ այն՝ իր կեանքի առաջնորդ եւ ղեկավար ճանաչէ: Նոր հոգեւորականութիւնը, մանաւանդ բարձր հոգեւորականութիւնը, կարողութիւն պիտի ունենայ ըմբռնելու իր ժամանակաշրջանի ոգին ու ուղղութիւնը, պիտի հասկանայ թէ ո՞ր է գնում ընդհանուր շարժումը, և իրեն յանձնուած նաւի ղեկը այնպէս ուղղէ, որ նաւը խաղալիք չդառնայ ժամանակի տարուբեր հոսանքներին: Եւ ահա այս նպատակին ծառայելու համար նոր հոգեւորականութիւնը պիտի ունենայ բարձրագոյն կրթութիւն՝ ընդհանուր եւ մասնագիտական բնոյթ կրող: Մօտաւորապէս այս տեսակէտն ունին նաեւ 1917 թուի հոգեւորականների համագումարը եւ Կեղրոնական Յանձնաժողովին թեմերից ուղղուած պատասխանները:

2. — Կուսակից հոգեւորականութիւն. — Դեռ ևս առաքելական դարում անամուսնական կեանքը գերադաս էր համարուել ամուսնականից, ապացոյց Պօղոս առաքելի Կորնթացոց գրած Ա. Թուղթը (է. 1, 2, 8): Այս հայեացքը հետզհետէ դարգացաւ, և ԴՐԷ դարում այլ եւ այլ պատճառներով շատ տարածուեցաւ եւ կուսակեանքը մանաւանդ պատշաճ և վայել համարուեցաւ հոգեւոր դասին համար: Հետզհետէ տիեզերական եկեղեցու մէջ յառաջ եկան կանոններ, որով բարձր հոգեւորականութեան արգելուած էր ամուսնանալ, եթէ նա մինչեւ սաբկաւազութիւն չէր ամուսնացել: Ե. դարում այս աշխարհայեացքը պատւաստուած է նաեւ մեր երկրում, որին ամենայն հաւանականութեամբ նպաստում են նաեւ մեր քաղաքական կեանքի պայմանները. եւ ահա սկիզբ է առնում հայ եկեղեցում վանական կուսակրօն կեանքը, որ ապագայում մեր կեանքի քաղաքական, կուլտուր-կրթական եւ գրական ասպարէզներում խոշոր դեր է խաղում: Վերջին տասնամեակներում յաճախ արծարծուել է կուսակրօնութեան վերացման հարցը: Այս հարցը արծարծուել է նաեւ 1917 թուի համագումարում եւ մտքերի երկու հոսանք յառաջ բերել: Մի հոսանքը կողմնակից է կուսակրօնութեան վերացման, համարելով այն անբնական երեւոյթ և ուխտագրութիւնը անխուսափելի, այլ և այն հանգամանքը, որ ամուսնութիւնը սրբազործուած է եկեղեցու կողմից և ամուսնացած եպիսկոպոսութիւնը ճանաչուած թէ՛ մեր և թէ՛ տիեզերական եկեղեցում: Միւս հոսանքը հակառակ վերոյիշեալին պնդել է, որ բժշկական տեսակէտով անբնական եւ վնասակար երեւոյթ չէ անամուսնական կեանքը եւ ուխտագրութիւնը վերացման հիմք չի կարող ծառայել, քանի որ նոյն երեւոյթը աւելի մեծ չափերով տեղի ունի նաեւ աշխարհիկ հոգեւորականութեան եւ աշխարհականների մէջ: Ժողովը որոշել է պահել կուսակրօնութիւնը: Այս հարցի նըկատմամբ Կեղրոնական Յանձնաժողովի ստացած պատասխաններն եւս ընդհանուր առ-

մամբ կուսակրօնութեան պահպանման տեսակէտն են շեշտում, սակայն այստեղ եւս երկու հոսանք է նշմարուում այլ ուղղութեամբ: Մի հոսանքը պահանջում է նրանից բարձր կրթական ցենզ և առաջնորդական պաշտօններից դուրս պարտադիր է համարում նոցա մնալը վանքում, և զիտութեամբ ու ղեկարուեստով պարտաւելն անհրաժեշտ՝ համապատասխան իրենց հակումներին և պատրաստութեան: Իսկ միւս հոսանքը հակառակ է նորա պաշտօնավարութեան և կողմնակից է վերապահելու նրան ձեռնադրութեան իրաւունքը և եկեղեցու ու աշխարհիկ հոգեւորականութեան նկատմամբ հոգեւոր տեսչութիւն, սակայն ոչ իշխողի, այլ բարոյական հեղինակութեամբ դիտողի եւ ղեկավարի հանգամանքով: Թուում է թէ վերջին տարիների փորձը անշուշտ բոլորին էլ բերած կը լինի այն համոզմունքին, որ կուսակրօն հոգեւորականութիւնը անհրաժեշտ է եկեղեցու գոյութեան պահպանութեան համար:

3. — Ամուսնական եւ ամուսնալուծական հարցեր. — Հայ եկեղեցին յիշեալ կանոնական հարցերի նկատմամբ այլ և այլ պատմական ժամանակաշրջաններում արել է ժողովական տարբեր որոշումներ՝ արձագանգ տալով իրական կեանքի պահանջներին, մասամբ ևս յարմարուելով քաղաքական իշխողների ազդեցութեան: Ամուսնական (հաս ու չհաս) խնդիրներով զբաղուել եւ որոշումներ են արել մեր եկեղեցում մեզ յայտնի հետեւեալ ժողովները. Աշտիշատ (365), Շահապիվան (447), Պարտաւ (768) եւ Երուսաղէմ (1651): Առաջին երկուսը թոյլատրել են 3-րդ աստիճանի թէ՛ արեւակցական և թէ՛ խնամէական պսակներ: Պարտաւի ժողովը՝ արեւակցական 4-րդ աստիճանի եւ Երուսաղէմինը՝ արեւակցական 5-րդ աստիճանի պսակը: Պարզ է թէ կանոնական արգելք չկայ, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետը այդ սահմանների մէջ կանոնական կոնդակներ արձակէ կեանքի պահանջների հետեւանքով: Յայտնի է, որ մեր եկեղեցում 15-րդ դարում իսկ արեւակցական 6-րդ աստիճանի պսակներ անգամ չէին թոյլատրուում, և կամ թոյլատրուում էին ոչ յօրինակ այլոց: 1917 թուի համագումարը որոշեց խնդրել հանգուցեալ Հայրապետէն հաս համարել արեւակցական 6-րդ եւ խնամէական 4-րդ աստիճանները եւ թոյլատրել անարգել կատարել:

Երջանկայիշատակ Հայրապետը նախապէս բանակցելով Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի և Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ Պատրիարքների հետ, նաեւ նկատի առնելով նոր կեանքի պայմանները 1922 թ. Նոյեմբերի 11-ին արձակում է Թ. 645 կանոնական կոնդակը, որով թոյլատրում է ազգակցական 5-րդ եւ խնամէական 4-րդ աստիճանի պսակը, և վերացում է հոգեւոր ազգակցութեան ամեն տեսակ արգելքներ ամուսնութեան վերաբերմամբ: Ներկայ կեանքը այս սահմաններից ելնելու փորձեր չի անում, ուստի պէտք է պահել այդ սահմանը:

Գալով ամուսնալուծութեան և ամուսնալուծական հարցերին, Հայոց եկեղեցին պահպանելով աւետարանի սկզբունքը, զուցէ և հետեւողութեամբ Ռուսաց եկեղեցու պրակտիկային՝ Պոլոսիայի դոյութեան ընթացքում, ամուսնալուծութեան հիմք համարել է միայն և զլիսաւորապէս ամուսնական ուխտի անհաւատարմութիւնը: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը վերջերս միայն և այն ևս կեանքի ստիպողական պահանջների առաջ տեղի տալով՝ թեթեւացրել է ամուսնալուծութիւնը, նաեւ այլ պայմաններ ամուսնալուծութեան հիմք ծառայեցնելով: Այս հարցի նկատմամբ լաւագոյն կը լինի ընդունել Շահապիվանի ժողովի որոշումը, որով ամուսնութիւնը լուծելի է համարուում հետեւեալ պատճառներով. 1. Ամուսնական անհաւատարմութիւն. 2. Ամուսնութիւն. 3. Մարմնական և հոգեկան արատներ. 4. Արեւցողութիւն. 5. Անհաշտ բնաւորութիւն (ծեծ, կոխ և այլն):

4. — Նոր-Տոմարի հարց. — Նոր կամ Գրիգորեան Տոմարի գործածութիւնը Հայ եկեղեցում ընդունելու հարցով Եջմիածինը զբաղուել է դեռ եւս 1918 թուի մեծ Յեղափոխութիւնից առաջ, և այս առթիւ յատուկ գրութիւն է ուղարկել Ռուսական Սինոդին, վերջինս ծրագրերին իրազեկ լինելու նպատակով: Բնականաբար այս հարցի

5. — Եկեղեցական սփեմի փոփոխութեան հարց. — Այս հարցի առթիւ այլ և այլ տեղերից Հանդուցեալ Հայրապետի անունով խնդրներ և միջնորդութիւններ են ստացուել, որով խնդրում է թոյլատրել հոգեւորականութեան արտաքոյ եկեղեցու և ծխակատարութեանց կրելու աշխարհիկ սքեմ: Սորան հակառակ կայ և մի այլ հոսանք, որ կարեւոր է համարում պահել հոգեւորական սքեմը՝ նկատի առնելով, որ դարերի ընթացքում հայ ժողովուրդը սովորել է իր հոգեւոր հօրը հոգեւոր սքեմով տեսնել և յարգանք ու արժէք տալ այդ սքեմին: Գերազոյն Հոգեւոր Խորհուրդը կարծում է, որ յարմար կը լինի պարտադրել հոգեւորականութեան հոգեւոր սքեմ կրել եկեղեցում, օրինակատարութիւնների, պաշտօնական հանդէսների և հանգամանքների ժամանակ, որից դուրս՝ արտօնել նոցա աշխարհիկ սքեմ կրել:

6. — Աւսարհիկ հոգեւորականութեան ապահովութեան խնդիր. — Հայոց եկեղեցւում ընդունուած սովորութեան համաձայն՝ աշխարհիկ հոգեւորականութիւնը իր պաշտօնավարութեան համար որոշ եւ հաստատուն վարձատրութիւն չի ստանում, այլ ապրում է օրինակատարութիւններէից ստացած կամաւոր տուրքերով եւ զանազանակազմով: Վարձատրութեան այս եղանակը այլ ասպարէզներում չի կիրառուում, եւ ներկայ հատկացողութեամբ եւ քահանայութեան իր իսկ ըմբռնմամբ համարւում է այդ ձեւը վերաւորական եւ նուաստացուցիչ, որի պատճառով քահանայութիւնը յաճախ կորցնում է իր ներքին անկախութիւնը եւ ենթարկուում անհատ ծխականներէ քմահաճոյքին, ուստի առաջարկուում է ազնուացնել նիւթական վարձատրութեան ձեւը, ընդունելով ուժի տուելութեան սկզբունքը, որ որոշ տեղերում արդէն ընդունուած է:

7. — Պահֆի վերացման հարց. — Այս հարցը կեանքն ինքն է լուծել, քանի որ պահողների թիւը չատ է սահմանափակ դարձել եւ պահողներն էլ մեծ մասամբ ոչ իբր ապրում, այլ իբրեւ սովորոյթ են պահում: 1917 թուի համագումարը եւ կեդրոնական Յանձնաժողովի ստացած պատասխաններն էլ նոյնն են պնդում և կողմնակից են պասի վերացման: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը կարծում է, որ պէտք է թողնել միայն Ձատկի

8. — Աստուածպաշտութեան լեզուն. — Աստուածպաշտութեան կարգի հետ աստուածպաշտութեան լեզուն անցեալի ծնունդ է, որ իր ժամանակ ժողովրդին հասկանալի լեզու է եղել, բայց այժմ անհասկանալի է, ուստի և հասարակաց աղօթքը, որի նպատակն է ստեղծել ընդհանուր կրօնական տրամագրութիւն աղօթողների մէջ և նոցա միացնել՝ չի ծառայում իր նպատակին: Այս հարցի նկատմամբ եղած առաջարկները, թարգմանել Ս. Գիրքը, շարականները և աղօթքները, ցանկալի են, բայց շատ դժուար իրագործելի: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը հնարաւոր է գտնում թույլատրել, որ Ս. Գրքի որոշ հատուածները և հայրերի թղթերը թարգմանաբար կարդացուին եղած թարգմանութիւններից օգտուելով, մինչեւ որ հնարաւոր կը լինի Ս. Գիրքը ամբողջովին թարգմանած տեսնել:

Մինչևեւ այժմ եկեղեցական բարենորոգութեան հարցն արծարծելիս մեծաւ մասամբ նկատի է առնուած քրիստոնէական կրօնի արտաքին արտայայտութիւնները եւ քիչ ուշադրութիւն է դարձուած նորա բովանդակութեան վրայ, հաւատացեալների կրօնական ապրումների ու զգացմունքների վառ պահպանութեան վրայ: Սակայն այդ արտաքին արտայայտութիւնների բարեփոխութիւնը միայն ի վիճակի է կերպարանափոխելու մեր ժողովրդի կրօնական ըմբռնումը, վերածննդու նրան հոգեպէս եւ ստեղծել տալու նոր կեանք՝ քրիստոնէական նոր կենցաղ, որ բարենորոգութեան բուն նպատակը պիտի լինի:

Գերագույն Հոգեւոր Խորհրդի տեսակէտով, այս վերջին ուղին հարկող միջոցները հետեւեալներն են. — 1. Հիմնել մասնազիտական հոգեւոր բարձրագոյն դպրոց՝ տեսական եւ գործնական աստուածաբանական ծրագրով եւ բնական գիտութիւնների ուսուցման լայն ծաւալով, որ ապագայ հոգեւորականացուն ձեռք բերէ քրիստոնէական եւ գիտական լայն աշխարհայեացք: Միաժամանակ ձեռք բերէ կրօնական ոգի եւ խորը համոզմունք՝ քրիստոնէական բարոյական բարձր զաղափարների ճշմարտութեան եւ իր կենցաղով այդ աշխարհայեացքի մարմնացնողը հանդիսանայ կեանքի մէջ, դաստիարակիչ օրինակ ծառայելով իր համայնքին: Այլապէս ասած՝ նոր հոգեւորականութիւն ստեղծէ, ընդունակ նոր կեանքի պահանջներին զոհացում տալու: 2. Քրիստոնէական ուսմունքը կենդանի խօսքի միջոցով իւրացնել տալ համայնքին՝ նրա մէջ քրիստոնէական սիրոյ ոգին կենդանացնելու եւ կեանքում համապատասխան կենցաղ ստեղծել տալու նպատակով: 3. Նպաստել կրօնա-բարոյական բնոյթ կրող զեղարուեստական երկերի զարգացման, կազմակերպել իրականօրեայ դասախօսութիւններ եւ ծրագրուած զրոյցներ՝ մատաղ սերնդի եւ ընդհանրապէս հաւատացեալ հօտի կրօնա-բարոյական դաստիարակութեան նպատակով: 4. Կազմակերպել համայնքի մէջ գլխութեան եւ սիրոյ գործեր: 5. Հրատարակել Աստուածաբանական ամսաթերթ եւ կրօնական շաբաթաթերթեր: 6. Վերականգնել Նուիրակութիւնը ազգային եկեղեցու միութիւնը պահպանելու, ի սփիւռս աշխարհի ցրուած գաղութահայութիւնը Մայր Աթոռի եւ Մայր երկրի — Հայրենիքի — հետ սերտօրէն կապելու նպատակով: Եւ վերջապէս Ս. Եկեղեցու արտաքին ծիսական կարգերն ու արարողութիւնները նպատակայարմար կրճատումներով եւ մշակուած քաղցրալուր գեղարուեստական երգով եւ երաժշտութեամբ վեհացնել: Ահա այն ուղին, որ կ'առաջնորդէ մեզ գէպի արտաքին ու ներքին ճշմարիտ բարենորոգութիւն:

3739.

[Faint, mirrored text from the reverse side of the page, likely bleed-through from the original document. The text is illegible due to fading and mirroring.]

[Handwritten signature or initials in the bottom left corner.]



